

ПІДГОТОВКА ОФІЦЕРІВ ДЛЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Окреслено нові розробки та підходи до реалізації нової парадигми військової освіти в контексті реформування Збройних Сил України на прикладі підготовки офіцерів для Сухопутних військ в Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, висвітлюється історіографія і джерельна база цієї проблематики.

Ключові слова: Сухопутні війська Збройних Сил України, вища військова освіта, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, військові фахівці, підготовка військових фахівців.

Актуальність даного дослідження визначається важливістю встановлення закономірностей сучасного стану реформування Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та визначенням логіко-методологічних аспектів розробки нової парадигми підготовки офіцерських кадрів для Сухопутних військ (далі – СВ). На сьогодні, в умовах проведення реформи ЗСУ, слід теоретично осмислити досвід, практику реалізації одного із важливих напрямів реформування – підготовку командних офіцерських кадрів з високими професіональними і морально-психологічними якостями та спроможних забезпечувати належну боєздатність.

Метою статті є концептуальний аналіз вищої військової освіти як функціонального елементу СВ ЗСУ та розробка рекомендацій щодо подальшої оптимізації процесу її розвитку. *Завданням* – окреслення розробки та реалізації нової парадигми військової освіти в контексті трансформації у військовій сфері із залученням прикладів з діяльності передової школи підготовки офіцерів для Сухопутних військ – Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Воробійов Геннадій Петрович, Командувач Сухопутних військ Збройних Сил України, м. Київ.

© Воробійов Г. П., 2013

Історіографія проблеми та огляд джерел. Джерело-знавча база дослідження досить широка. Насамперед – нормативно-правові документи, які визначили засади щодо підготовки офіцерського корпусу з часу виникнення незалежної держави. Це, зокрема, Закони України “Про оборону України”, “Про загальний військовий обов’язок і військову службу”, “Про Збройні Сили України”, “Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” тощо. Безпосередній вплив на удосконалення системи кадрової політики мали такі важливі документи, як “Концепція кадрової політики у Збройних Силах України до 2005 року”, “Концепція кадрової політики в Збройних Силах України (Затверджена наказом Міністра оборони України від 27.11.2007, зі змінами)”, “Державна програма реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року”, “Про Концепцію переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями контрактної служби на період до 2015 року”, Указ Президента України № 389/2012 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року “Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України” тощо.

Документи свідчать, що особлива увага найвищих владних структур української держави постійно зверталася до проблеми вдосконалення системи військової освіти, яка відіграє домінуючу роль у підготовці професійних кадрів для ЗСУ. Урядом, Міністерством оборони України (далі – МОУ) були сформульовані директивні вимоги щодо створення оптимальної мережі військових навчальних закладів, радикального перепрофілювання їх діяльності відповідно до назрілих потреб Збройних Сил, всебічного якісного поліпшення підготовки військових фахівців, їх раціонального використання у військових колективах. Так, Наказ МОУ № 221 від 21.06.2004 р. “Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади” конкретизував діяльність з підготовки офіцерських кадрів в ЗСУ. Важливим джерелом є видання “Біла книга 2012. Збройні Сили України” та її попередні за роками випуски, підготовлені авторським колективом працівників МОУ та ГШ

ЗСУ. У книзі за 2012 рік висвітлюються поточний стан Збройних Сил та головні напрями подальшого військового будівництва в державі.

Нормативно-правові документи, наявна джерельна база, зацікавленість громадськості країни сприяли появі цілого ряду ґрунтовних наукових розвідок з проблем підготовки офіцерів для ЗСУ. В книзі “Військове будівництво в Україні в ХХ столітті: історичний нарис, події, портрети” [1] на достовірній документальній основі відтворюється складний процес створення та розбудови ЗСУ, зокрема закладення основ кадрової політики, забезпечення армії кваліфікованими офіцерськими кадрами.

Привертає до себе увагу монографія М.І. Нещадима “Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика” [2]. Автор, як свідчить зміст книги, уважно дослідив основні етапи становлення системи військової освіти в Україні. Добре вивчена і оцінена практика підготовки військових кадрів у зарубіжних країнах. Окремий розділ присвячується розкриттю теорії і практики функціонування військових навчальних закладів, освоєння в них передових технологій навчального процесу. М.І. Нещадим підкреслює визначальну роль висококваліфікованого професорсько-викладацького складу ВВНЗ у забезпеченні підготовки офіцерів.

Певний, хоч і дещо опосередкований, вплив на глибше розуміння проблем підготовки офіцерів для СВ ЗСУ мають ряд інших наукових досліджень. Так, аналіз ефективності заходів держави щодо формування належного морально-психологічного стану військовослужбовців у Збройних Силах України, визначення засобів, механізмів, технології його достовірної оцінки дає монографія М.Й. Варія “Морально-психологічний стан військ, його оцінка та підтримка на високому рівні”[3]. Автор аналізує заходи виховного впливу в процесі підготовки офіцерів і справедливо вказує, що саме через них досягається високий рівень політичної, морально-психологічної стійкості військовослужбовців [3, с. 82–83].

Ряд ґрунтовних наукових статей з теми належать О.І. Сиваку [4; 5], який проаналізував проблеми професійної підготовки офіцерських кадрів ЗСУ. Автор високо

оцінив науково-педагогічну діяльність Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, зокрема відзначив потужну навчально-матеріальну базу, кваліфікований професорсько-викладацький склад львівського вишу, роль Академії у підготовці офіцерських кадрів для СВ ЗСУ. Він підняв важливе питання щодо створення відповідного незалежного кадрового центру, на який покладатиметься функція управління кар'єрним ростом офіцера від узагальнення та аналізу атестаційних матеріалів до прийняття рішення щодо призначення на конкретну посаду [6, с. 16].

Питання підготовки офіцерів для ЗСУ й, зокрема, СВ знаходяться під увагою української громадськості. У вітчизняній армійській пресі було опубліковано чимало інформаційних матеріалів, які обговорювали проблеми вищої військової школи. Простежується однотайність матеріалів військової публіцистики в тому, що проблеми підготовки офіцерів заслуговують подальшого ґрунтовного наукового дослідження, оскільки відіграють важливу політичну роль у поглибленні процесів державотворення, у розбудові та реформуванні Збройних Сил України. Л. Поляков у статті “Кадрова реформа закладає підвалини розвитку Збройних Сил України” та стверджує: “Цілком зрозуміло, що війську потрібні освічені, розумні офіцери. Однак постає дилема – у цивільному житті освічена, розумна людина має всі можливості зробити більше, іноді набагато більше, ніж на військовій службі. Військова служба – це не те місце, де роблять гроші. Військова служба змушує багато чим жертвувати, тобто накладає багато обмежень у тому, що стосується прав особистості та громадянських прав...” [7, с. 3].

У публікаціях О. Вачаєва “Реформи у військах без навчених кадрів не підуть” [8], В. Радецького “Основні напрямки єдиного процесу військового навчання і виховання на сучасному етапі будівництва та розвитку ЗСУ” [9] й ін. докладно розглядаються об'єктивні назрілі причини, що обумовили необхідність глибокої реформи системи вищої військової освіти в Україні, максимального наближення підготовки офіцерських кадрів до сучасних вимог ЗСУ, наслідки цієї перебудови.

У статті П. П'ятибрата "Підготовка кадрів: проблеми і перспективи" [10] порушуються важливі питання добору курсантів ВВНЗ, якості навчального процесу, раціонального використання молодого поповнення офіцерського корпусу. На думку автора, проблемним залишилося збереження та нарощування інтелектуального потенціалу ВВНЗ. Кількість військових вчених у них зростала вкрай повільно, в окремих випадках стояла на місці, а в деяких військових навчальних закладах поступово зменшувалася. Міністерство оборони вжило заходи з підвищення якості кадрового забезпечення ВВНЗ. У винятковому порядку було продовжено терміни служби високопрофесійним генералам та офіцерам професорсько-викладацького складу, які мали науковий ступінь, але досягли граничного віку перебування на військовій службі.

Загалом, аналіз джерел і публікацій (а їх досить багато і вони заслуговують на окрему розвідку) свідчить, що актуальним завданням сьогодення є розробка й особливо реалізація нової парадигми військової освіти. Її актуальність визначає, по-перше, необхідність створення належного інтелектуального і кадрового забезпечення процесів глибокої трансформації військової сфери України та необхідність надання їй системного характеру. По-друге, військова освіта попри вимогу часу впродовж останніх двох десятиріч демонструвала надмірну інерцію та неспроможність швидкої адаптації до змін у контексті глобальних трансформацій у військовій сфері [11] та глобалізації вищої освіти [12]. Адже, саме глобальні трансформації сучасності ставлять вимогу щодо філософського використання системних ідей, що включає в себе не лише розширення та зміцнення позицій системності в якості однієї з базових загальнофілософських методологій, але і як деякої світоглядної системи, яка має здатність відображення, пояснення та зміни дійсності. Нині можна вести мову про системний світогляд як найважливішу складову світоглядної культури людини. По-третє, потреба у розробці та впровадженні цієї парадигми, зумовлена також прагненням України до європейської інтеграції про що неодноразово заявляє керівництво держави.

Розширення функцій армії сучасної держави веде до диференціації вимог щодо бойового вишколу та технічного

оснащення. Так, багатонаціональні операції з підтримання миру і вирішення конфліктів, в яких все активнішу участь приймають СВ ЗСУ, вимагають офіцерів, здатних працювати в контекстах, коли їм необхідно розуміти роботу, взаємодіяти і співпрацювати з різними діючими суб'єктами, які залучені у ці контексти, а саме з державами-націями, міжнародними організаціями, неурядовими організаціями та міжнародними засобами масової інформації. Участь у миротворчій діяльності сприяє підготовці досвідчених військових кадрів та надає широкі можливості з апробації моделі професійних збройних сил [13, с. 9–10].

В мінливому контексті сьогодення колишня концепція “солдата як воїна” повинна бути доповнена образом “солдата як дипломата та вченого”. “В цьому глобалізованому контексті, – пише Г. Скошпо, – від солдата та офіцера вимагаються нові здібності, які не розходяться із здібностями, що висуваються перед цивільними особами, котрі конкурують на швидкоплинному, високотехнологічному і вкрай різноманітному ринку праці. Тоді всезагальне питання тут таке: “Яка роль освіти та навчання в підготовці цих нових громадян світу, як цивільних так і військових, щоб відповідати викликам глобалізації?” [14, с. 90–91].

Враховуючи глобальні трансформації у військовій сфері сучасної держави та зміни, які сталися в змістовних вимірах війни та природі воєнних дій, розширення функцій армії, ЗСУ потребують формування нової генерації військових фахівців, що, у свою чергу, вимагає відповідної реорганізації системи військової освіти. Адже, у нинішніх умовах військовий професіонал повинен мати не лише високий рівень підготовки у суто військовій справі, а й чітко орієнтуватися в інших сферах діяльності, зокрема в питаннях національної безпеки, здійснення геостратегії, інформаційного протиборства тощо.

Варто зазначити, що при вирішенні завдань по формуванню нової генерації військових фахівців необхідно враховувати й системну кризу військової освіти, яка обумовлена безпосередньо кризою в освітянській сфері суспільства. Вітчизняна система військової освіти перебуває в стані “культурного шоку”, що характеризується конфліктною взаємодією трьох типів цінностей [15]:

цінностей радянської військової школи – реліктова пам'ять системи військової освіти представлена старшими офіцерами та генералами;

цінностей національної військової школи, яка щойно зародилася і перебуває на етапі становлення – представлена військовослужбовцями, котрі закінчили національні вищі військові навчальні заклади;

цінностей, що імплементовані західноєвропейською та англо-американською військовими школами – носіями яких є військовослужбовці, що пройшли перепідготовку у військових навчальних закладах країн Заходу, брали участь у міжнародних миротворчих місіях, операціях.

Для військової еліти України необхідно еволюційним шляхом здійснювати перехід від старих методологічних стереотипів (радянських часів) до нових (поєднання цінностей національної військової школи з цінностями західної військової школи). При цьому вкрай небезпечним є копіювання західноєвропейського чи англо-американського досвіду формування системи воєнної безпеки, без врахування цивілізаційних, геополітичних, геокультурних та інших особливостей вітчизняних воєнно-політичної та військово-соціальної систем.

Таким чином, перед вітчизняною військовою науковою елітою постало завдання формування нової парадигми військової освіти, яка б забезпечила подолання надмірної інертності воєнно-політичної свідомості офіцерських кадрів та неспроможність швидкої адаптації її до змін в умовах глобалізації. Зазначене можна реалізувати виходячи з наступних домінант: характеру глобалізаційних трансформацій у політичній та культурній сферах, характеру військово-технічної революції, що відбувається та сучасних тенденцій збройної боротьби. Для цього необхідно здійснити еволюційний перехід в системі навчання від предметного (що дає фактологічні знання) до проблемного (що дає знання методологічних підходів вирішення існуючих проблем).

Глобалізаційні процеси та пов'язані з ними інформаційно-комунікаційні технології суттєво впливають на підготовку офіцерського корпусу. Основним критерієм і водночас важелем стає розвиток особистості, власне людський розвиток,

а саме – здобуття “освіти впродовж усього життя”. Сьогодні військовій освіті потрібно “озброїти” своїх випускників, крім суто професійних знань, навичок, уміння орієнтуватися в дедалі зростаючому потоці інформації, ще й здатністю до спілкування, діалогу, вміння працювати в екстремальних умовах у військових колективах і готовністю до розв’язання конфліктних ситуацій, постійного оновлення та поповнення знань, саморозвитку.

Фундаментальним розгортанням реформаційних процесів у ЗСУ передбачено назріле удосконалення гуманітарної сфери. Мова йде про розробку і реалізацію комплексу організаційних, правових, соціологічних, педагогічних, інформаційно-пропагандистських, культурно-просвітницьких і соціальних заходів, які сприяли б популяризації серед особового складу ЗСУ державної політики щодо оборони, формуванню у військовослужбовців патріотичних, морально-психологічних якостей, а також акцентували б увагу на встановленні і неухильному дотриманні належних соціальних і правових гарантій для особового складу.

В умовах сучасного реформування ЗСУ слід спрямувати роботу органів з гуманітарних питань на організацію заходів зі збереження якісного кадрового потенціалу в процесі скорочення військ, а також на створення нової системи якісного кадрового менеджменту нашої армії, яка має забезпечити ефективне формування і управління кадровою кар’єрою кожного військовослужбовця.

У філософії кадрового менеджменту (менеджменту людських ресурсів) саме співробітники є найціннішим капіталом організації, який необхідно берегти й примножувати. Це принципове положення ефективної сучасної кадрової політики дає підстави говорити про необхідність інтеграції кадрової, гуманітарної та соціальної політики в діяльності сучасних ЗСУ на етапі їх реформування, розвитку та професіоналізації. Таким чином, забезпечується реалізація комплексного та системного підходів у роботі щодо розвитку людських ресурсів, активізації “людського фактора”.

Певний досвід інтеграції гуманітарних і соціальних аспектів у систему кадрової політики на рівні окремої військової частини (установи, закладу) можна продемонструвати

на прикладі Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. У цьому ВВНЗ традиційною стала військово-патріотична щорічна акція “Офіцер честі”, що започаткована ще у 2002 р., яка є фактично художньою та емоційно забарвленою формою конкурсного рейтингового оцінювання та відбору кадрів. Акція спрямовується на підвищення престижу професії офіцера, вшанування офіцерів Академії сухопутних військ, які за підсумками року досягли значних успіхів у навчанні та вихованні підлеглих, є взірцем особистої дисциплінованості. До проведення цієї акції запрошуються представники місцевої влади, громадськості міста, ветерани навчального закладу. Слід відзначити, що форма проведення військово-патріотичної акції “Офіцер честі” постійно удосконалюється, розвивається як у напрямі відродження історичних пластів офіцерських традицій (зокрема, традиції проведення офіцерських балів), так і в напрямі освоєння новітніх форм презентаційно-видовищних заходів із використанням мультимедійних засобів, спеціальних ефектів, виступами запрошених виконавців і кращих представників художньої самодіяльності Академії.

У виступі на військово-патріотичній акції “Офіцер честі – 2013” начальник Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного генерал-лейтенант П.П. Ткачук сказав: “Гадаю, наша акція має право на прописку і в інших військових колективах, частинах і підрозділах. Адже визнання кращих, приміром, серед командирів взводів чи рот, підрозділів забезпечення тощо обов’язково сприятиме підняттю авторитету офіцерської служби. І наші вихованці повинні пам’ятати про це! А відтак, з прибуттям у війська не забувати про наші крапці академічні традиції, які підніматимуть на новий, більш значущий рівень, боєздатність та дисциплінованість колективу, Збройних Сил України загалом” [16, с. 9].

Підготовка військових фахівців в Академії сухопутних військ на сьогодні зазнала значних трансформаційних процесів. Система навчання передбачає теоретичне вивчення дисциплін, що формують фахівця Сухопутних військ з вищою освітою за загальнодержавними показниками, а також військово-спеціальних, які забезпечують набуття

знань, умінь та навичок за обраною військовою спеціальністю. Співвідношення практичної та теоретичної складових виражається нині, як 60 до 40 [17, с. 3]. При цьому більшість заходів практичної підготовки обов'язково відпрацьовується на озброєнні та військовій техніці, під час польових виходів на полігон. Змінено систему підготовки курсантів Академії сухопутних військ із тактико-спеціальних навчальних дисциплін. При цьому збільшили час на практичне відпрацювання навчальних питань на основі комплексного тактичного завдання. А в підготовку фахівців командного та інженерного профілю впровадили низку командно-штабних ігор з використанням комп'ютерних систем імітаційного моделювання. Інтенсивнішим стало вивчення іноземної мови, чіткішою – система набуття курсантами Академії сухопутних військ лідерських якостей [17, с. 2–3].

Висновки. За умов трансформації військової сфери України в контексті глобалізаційних процесів логічними пріоритетами реформування вітчизняної військової освіти вбачаються:

розвиток системи військової освіти України на основі ієрархії як національних цінностей, так й інтересів з урахуванням соціально-економічного і суспільно-політичного потенціалу країни;

моделювання перспектив розвитку системи військової освіти України;

подальша оптимізація системи військової освіти України шляхом впровадження досягнень воєнної науки у навчально-виховний процес ВВНЗ;

інтеграція військової освіти України до сучасних освітніх систем в контексті глобалізаційних процесів у сфері освіти.

У функціональному відношенні нова парадигма військової освіти в цілому й, зокрема, для Сухопутних військ, має орієнтуватись на задоволення перспективних суспільних потреб у військових фахівцях і на забезпечення їх відповідності мінливим, постійно зростаючим вимогам до професійної компетентності, загальної культури і особистісних якостей фахівців нової формації.

1. Військове будівництво в Україні в ХХ столітті: історичний нарис, події, портрети // За заг. ред. Кузьмука О.І. – К.: ВД “Ін Юре”, 2001. – 448 с.
2. *Нещадим М.І.* Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія / М.І. Нещадим. – К.: ВПЦ “Київський ун-т”, 2003. – 852 с.
3. *Варій М.Й.* Морально-психологічний стан військ, його оцінка та підтримка на високому рівні: Монографія / М.Й. Варій. – Львів: Військовий інститут держ. ун-ту “Львівська політехніка”, 1996. – 311 с.
4. *Сивак О.І.* Підготовка високоосвічених офіцерських кадрів – важливе завдання сучасної кадрової політики у Збройних Силах України / О.І. Сивак // Українська національна ідея: реалії та перспективи. – 2006. – № 18 – С. 206–209.
5. *Сивак О.І.* Проблема професійної підготовки офіцерських кадрів Збройних Сил України / О.І. Сивак // Наукові праці: Науково-метод. журн. – Миколаїв: Вид-во МДПУ ім. П. Могили, 2007. – Т. 69. – Вип. 56. Політичні науки. Правознавство. – С. 152–159.
6. *Сивак О.І.* Кадрова політика та її роль у реформуванні Збройних Сил України / О.І. Сивак: Автореф. дис. канд. політ. наук. – Львів, 2007. – 19 с.
7. *Поляков Л.* Кадрова реформа закладає підвалини розвитку ЗСУ / Л. Поляков // Народна армія. – 1997. – 25 липня.
8. *Вачаєв О.* Реформи у військах без навчених кадрів не підуть / О. Вачаєв // Народна армія. – 2001. – 27 листопада. – С. 4.
9. *Радецький В.* Основні напрямки єдиного процесу військового навчання і виховання на сучасному етапі будівництва та розвитку ЗСУ / В. Радецький // Армія України. – 2004. – 27 травня. – С. 3.
10. *П’ятибрат П.* Підготовка кадрів: проблеми і перспективи // Народна армія. – 1998. – 24 липня.
11. *Хелд Д., Макерю Е., Гольдблатт Д., Перратон Д.* Глобальні трансформації: Політика, економіка, культура / Пер. с англ. В.В. Сапова и др. – М.: Праксис, 2004. – 576 с.
12. *Денмен Б.* Поява трансрегіональних схем (структур) обміну в галузі освіти в регіонах Європи, Північної Америки і Тихоокеанської Азії // Вища школа. – 2002. – № 2–3. – С. 103–115.
13. *Воробійов Г.П.* Участь Сухопутних військ Збройних Сил України у міжнародній миротворчій діяльності // Сухопутні війська Збройних Сил України: 20 років миротворчої діяльності: Матеріали доповідей науково-практичної конференції 25 жовтня 2012 р., м. Львів. – Львів: АСВ, 2012. – 223 с.
14. *Скопцлио Г.* Изменения в эпоху глобализации: воздействие на образование и обучение в гражданской и военной системах // Консорциум. – 2003. – № 6. – С. 81–93.

15. *Шевченко М.М.* Глобалізація і військова освіта – український варіант // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2005. – С. 460–770.
16. *Офіцер України: журнал Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.* – 2013. – № 2(29).
17. *Ткачук П.* Ми дійсно створили школу підготовки фахівців для найпотужнішого виду Збройних Сил України // *Офіцер України: журнал Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.* – 2011. – № 5(6). – С. 2–3.

Надійшла до редколегії 02.04.2013 р.

Рецензент: *П.П. Ткачук*, доктор історичних наук, професор, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Воробьёв Г.П.

ПОДГОТОВКА ОФИЦЕРОВ ДЛЯ СУХОПУТНЫХ ВОЙСК ВООРУЖЁННЫХ СИЛ УКРАИНЫ: ИСТОРИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье анализируется история трансформации высшего военного образования в независимой Украине в свете реформирования Вооруженных Сил Украины. Акцентируется внимание на логико-методологических аспектах разработки новой парадигмы подготовки офицеров для Сухопутных войск. В контексте глобализационных процессов определяются пути развития системы военного образования Украины с учетом социально-экономического и социально-политического потенциала страны на современном этапе.

Ключевые слова: Сухопутные войска, офицерские кадры, военное образование.

Vorobyov H.

OFFICER TRAINING FOR THE ARMY OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE: HISTORY AND PROSPECTS

In the article there is analyzed the history of the transformation of higher military education in the independent Ukraine in light of reformation of the Armed Forces of Ukraine. Attention is accented on logical and methodological aspects of the development of a new paradigm of officer training for the Army. In the context of globalization are defined ways of development of the military education system of Ukraine with consideration of socio-economic and socio-political potential of the country today.

Key words: Armed Forces, officer, military education.